

1.4 Навчальна дисципліна «Сучасний україномовний дискурс» та її вплив на якість професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи

Юлія СТИРКІНА

<https://doi.org/10.33989/pnpu.1140.c3976>

У сучасній системі вищої педагогічної освіти особлива увага приділяється формуванню мовленнєвої, комунікативної та соціокультурної компетентностей майбутніх учителів початкової школи. Одним із важливих чинників підвищення якості їхньої професійної підготовки є впровадження вибіркових освітніх компонентів, зокрема, дисципліни «Сучасний україномовний дискурс», яка сприяє розвитку критичного мислення, усвідомленому використанню мови та орієнтації в актуальних мовних процесах.

За словами В. О. Ковчак, у «дискурсі втілено сферу суспільної взаємодії (інтерації), опосередкованої засобами мови, тому дискурс виступає як соціально організована мережа комунікативних зв'язків» [13, с. 206].

Значення дисципліни для майбутнього вчителя початкової школи, перш за все, у формуванні сучасної мовної компетентності, у набутті знань про особливості сучасного україномовного дискурсу, про динаміку розвитку української мови, у вмінні розрізняти нормативні та ненормативні мовні явища, у розумінні специфіки різних рівнів дискурсивних практик (освітній, публіцистичний, цифровий, побутовий тощо), що допомагає майбутньому педагогу бути компетентним мовним взірцем для учнів. По-друге, розвиток критичного мислення і мовної чутливості у процесі засвоєння освітньої компоненти передбачає: аналіз засобів маніпуляції у медіа дискурсі та мовленнєвих стратегій у соціальних мережах, а також засвоєння мовної етики та культури спілкування. Крім того, така компонента навчання сприяє формуванню критичного ставлення до мовного змісту, що важливо для педагогічної діяльності в інформаційному суспільстві, оскільки поглиблює знання про українську мовну картину світу, знайомить з тим, як мова відображає національну ментальність, культурні цінності, соціальні ролі, сприяє вихованню

мовної ідентичності та національної свідомості – важливих складників професійного світогляду вчителя, а також виховує здатність до ефективної міжособистісної комунікації. Оволодіння дискурсивними практиками допомагає ефективно організовувати навчальну та виховну взаємодію, виявляти емпатію та повагу до співрозмовника, уникати мовленнєвих конфліктів та непорозумінь.

Практична спрямованість курсу передбачає аналіз сучасних текстів (новини, блоги, освітні платформи, підручники); створення власних мовленнєвих продуктів у різних жанрах; моделювання комунікативних ситуацій у шкільному середовищі.

Таким чином, майбутні вчителі не лише вивчають сучасний дискурс, а й навчаються реалізовувати його у власній педагогічній практиці.

Як відомо, поняття мовленнєвого дискурсу виходить за межі простого тексту або висловлювання, розглядаючи мовлення як частину соціальної, культурної та когнітивної діяльності. Дискурс включає в себе не лише слова, але й ситуацію, в якій вони використовуються, включаючи час, місце, учасників, їхні ролі та цілі. Важливими є також знання та досвід, які мовець і слухач привносять у комунікацію: дискурс впливає на те, як ми говоримо, що ми говоримо, і як це сприймається. Він може формувати наше сприйняття світу, впливати на наші переконання та поведінку. Мовленнєвий дискурс може як поглиблювати, так і сприяти вирішенню конфліктів. Вибір мовних засобів та структури висловлювання впливає на сприйняття та емоції, тому негативний дискурс може погіршити ситуацію, а позитивний – допомогти знайти компроміс. Уведення вибіркової компоненти у систему підготовки майбутніх учителів початкової школи покликане сформувати у студентів уміння ефективно, доречно та свідомо використовувати мову у різних комунікативних ситуаціях, тобто формувати комунікативну компетенцію, розуміння мовної норми та її варіативності, навчати культурі професійного мовлення, готувати до ефективної міжособистісної взаємодії. Саме тому освітня компонента «Сучасний україномовний дискурс» є невід’ємною складовою професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: вона забезпечує мовну, комунікативну,

соціальну та педагогічну компетентності, необхідні для ефективної роботи в умовах сучасної освіти.

Зміст вибіркової освітньої компоненти «Сучасний україномовний дискурс» розкривається у наступних темах: дискурс у сучасній лінгвістиці, когнітивно-комунікативні аспекти дискурсу, текст і дискурс: співвідношення понять, креолізований текст, авторська модальність тексту, дискурс соціальних мереж, типологія дискурсу, дискурсивні маркери, особливості рекламного дискурсу, особливості педагогічного дискурсу, стилістичні різновиди текстів, одиниці дискурс-аналізу, мовленнєвий паспорт. Особливо інформативними, а також такими, що мають безпосереднє практичне значення для роботи вчителя початкової школи, є, на нашу думку, наступні теми: *креолізований текст, дискурсивні маркери, особливості рекламного дискурсу, дискурс соціальних мереж, особливості педагогічного дискурсу, стилістичні різновиди текстів, авторська модальність тексту, мовленнєвий паспорт.*

На практичних заняттях курсу першочергову увагу було приділено співвідношенню понять тексту і дискурсу, їх різним та подібним характеристикам. На відміну від тексту, дискурс є багатовекторним дослідженням мовлення, він визначає усі його зовнішні і внутрішні умови, мотивацію, обставини. Важливим для майбутніх вчителів початкової школи є те, що дискурс характеризує практичну, прикладну, мотиваційну складову мовлення, він спрямований до конкретного суб'єкта, має на меті конкретну ціль. Майбутнім фахівцям це особливо необхідно усвідомлювати, щоб зрозуміти та вміти транслювати учням розуміння практичної спрямованості будь-якого мовлення, про яке завжди свідчать вельми конкретні, індивідуальні особливості обраного тексту на лексичному, фонетичному, граматичному, синтаксичному, стилістичному рівнях.

Крім того, ми намагалися максимум часу присвятити навчальним технологіям, пов'язаним з поняттям дискурсу, які майбутні вчителі початкової школи мали б змогу використати у практичній роботі. А саме, наприклад, нам видалося цікавим і корисним не лише познайомити студентів з поняттям

креолізованого тексту, але й запропонувати технології роботи з ним у початковій школі. Студенти працювали над створенням власних зразків креолізованого тексту, формулювали власне визначення креолізованого тексту.

Як відомо, креолізовані тексти – це тексти, «фактура яких складається з двох негомогенних частин: вербальної (мовної/мовленнєвої) та невербальної (що належить до інших знакових систем, ніж природна мова)» [11, с.164]. «Як пояснити поняття «креолізований»? Як відомо, «креол» і «піджин» є формами міксації мов» [2, с. 7].

Роль креолізованого тексту у навчанні учнів початкової школи є дуже значущою, оскільки такий тип тексту поєднує вербальні (словесні) та невербальні (зображальні, графічні, кольорові тощо) елементи. Це сприяє кращому сприйняттю, запам'ятовуванню та розумінню інформації, особливо у дітей молодшого шкільного віку. Крім того, сучасні діти підпадають під вплив діджиталізації та соціальних мереж, де звикають до креолізованих текстів і сприймають їх як належне, тому використання таких текстів у навчанні не викликає негативних емоцій і допомагає успішно засвоювати матеріал. Саме тому студентам було корисно ознайомитись з перевагами використання креолізованого тексту у початковій школі (розвиток візуального мислення, залучення емоційної сфери, формування читацької компетентності, полегшення розуміння складного матеріалу, мотивація до навчання) та прикладами креолізованих текстів у початковій школі: коміксами на уроці літературного читання, ілюстрованими задачами з математики, схемами, картами, таблицями у природознавстві, плакатними інструкціями з безпеки життєдіяльності, інфографікою (наприклад, частини доби, правила поведінки тощо). На практичних заняттях було розглянуто методичні рекомендації для майбутніх учителів початкової освіти: добирати матеріали відповідно до вікових особливостей учнів, заохочувати учнів створювати власні креолізовані тексти (наприклад, комікси чи міні-плакати), поєднувати креолізовані тексти з інтерактивними методами навчання – іграми, роботою в парах, інтерпретацією

зображень, навчати учнів читати візуальні елементи: «Що ти бачиш? Як це пов'язано з текстом?».

Робота з креолізованим текстом у початковій школі є також важливою складовою розвитку читацької компетентності, критичного мислення, уміння інтерпретувати інформацію з різних джерел. На практичні заняттях були опрацьовані основні види роботи з креолізованим текстом у початковій школі.

1. Опис зображення або ілюстрації. Мета: розвиток мовлення та уваги до деталей. Завдання: описати малюнок до тексту; скласти розповідь за ілюстрацією, описати, що зображено на картинці, про що міг би бути цей текст.

2. Співвіднесення вербального і візуального компонентів. Мета: формування уміння аналізувати зв'язок між зображенням і текстом. Завдання: знайти, яка частина тексту ілюструє зображення, скласти заголовок до картинки або підібрати зображення до уривка.

3. Створення власного креолізованого тексту. Мета: розвиток творчості, вміння комбінувати різні типи інформації. Завдання: створення коміксів; малювання ілюстрацій до прочитаного твору, створення інфографіки (наприклад, про пори року, тварин, частини доби).

4. Робота з інструктивними текстами. Мета: формування умінь слідувати вказівкам, розуміння послідовності дій. Завдання: розробити інструкції з малюнками (наприклад, як зробити аплікацію або виріб з паперу).

5. Аналіз реклами або оголошень. Мета: розвиток критичного мислення. Завдання: розкажіть, про що реклама, чи викликає довіру, чи все зрозуміло.

6. Робота з навчальними коміксами. Мета: розвиток візуальної грамотності, розуміння сюжету через поєднання тексту і зображення. Завдання: прочитати і переказати, скласти продовження історії, замінити репліки.

7. Вправи на доповнення або редагування: дібрати ілюстрацію до тексту або створити підпис під картинкою, редагувати помилки у підписах, перевірити відповідність тексту і зображення.

Студенти розробили приклади завдань і фрагментів уроку з використанням креолізованого тексту для початкової школи (2–4 клас). Наприклад, завданням

до малюнка з підписом (2 клас) було: прочитай підпис під малюнком (зимовим ранком Оленка вийшла на двір і насипала зерна для пташок) та поміркуй, що можна сказати про характер Оленки, які ще добрі вчинки ти знаєш. Склади 2 речення про цю ситуацію від імені пташки. Цікавим та пізнавальним було також завдання роботи з інфографікою (3–4 клас) «Що потрібно для гарного самопочуття школяра» (Піктограми: сон – 9 годин, зарядка, вода, фрукти, читання, менше гаджетів): назви, що зображено на кожному малюнку, поясни, чому це важливо для здоров'я, вибери дві поради, які ти виконуєш щодня, придумай ще одну пораду і намалюй до неї піктограму. Вирізнялося креативністю і завдання з коміксом (4 клас) «Мандрівка до бібліотеки» (5 кадрів: діти шукають книгу, запитують бібліотекаря, читають): пронумеруй кадри у правильному порядку, прочитай репліки в «бульбашках» і поясни, хто що сказав, склади коротку розповідь за сюжетом, намалюй наступний кадр.

Студенти також запропонували елемент уроку: вчитель показує зображення (хлопчик рятує кошеня під дощем) і ставить запитання до класу: що ви бачите, який настрій викликає малюнок, потім просить проаналізувати креолізований текст: «Максим побачив на вулиці маленьке змокле кошеня. Він схопив свою куртку і вкрив його від дощу» з ілюстрацією (хлопчик з парасолькою тримає кошеня), дати відповіді на запитання: хто головний герой, який його вчинок, як малюнок допомагає краще зрозуміти текст, яким би міг бути заголовок, а також скласти розповідь про цей випадок від імені кошеняти або намалювати свою історію доброти та підписати її 1-2 реченнями та презентувати малюнок класу. У підсумку вчитель ставить запитання: чого ми навчилися на уроці, чому важливо поєднувати слова й малюнки.

Таким чином, тематичний блок про креолізовані тексти у програмі вибіркової компоненти «Сучасний україномовний дискурс» – це ефективний інструмент для студентів, що допоможе у розвитку читацьких, комунікативних та мисленнєвих навичок учнів початкової школи і сприятиме інтеграції різних типів мислення, полегшить засвоєння інформації та зробить навчальний процес більш цікавим і сучасним.

Цікавою і водночас корисною для формування мовленнєвих навичок є тема *маркерів дискурсу у початковій школі*. Мовленнєва компетентність є одним із ключових компонентів Нової української школи, і розвиток зв'язного мовлення – її фундамент [17, с. 17–22]. У цьому контексті особливої уваги заслуговує вивчення дискурсивних маркерів – слів і словосполучень, які допомагають логічно організувати висловлювання, підтримувати комунікацію, виражати зв'язки між частинами тексту. Саме у початковій школі закладається основа для розуміння та активного використання таких маркерів.

Маркери дискурсу – це слова чи вирази, які допомагають учням зв'язно і логічно будувати висловлювання, підтримувати розмову, виражати думки, почуття або логічні зв'язки. Вони відіграють важливу роль у розвитку мовлення і комунікативної компетентності молодших школярів, це мовні одиниці, які організовують мовлення, сигналізують про логіку, емоції, ставлення мовця, зміну теми тощо. Наприклад: отже, ну, так, іще, тому що, але, якщо, до речі, звісно, спочатку, по-перше, наприклад, а ще. Навчити дітей правильно користуватися дискурсивними маркерами можна за допомогою наступних вправ: слухання діалогів з маркерами, рольові ігри та діалоги: учні практикують спілкування з використанням маркерів, письмові вправи: написання міні-текстів або казок з логічними зв'язками, порівняння варіантів висловлювань: «що звучить логічніше і чому?». Маркери дискурсу вчать дітей логічно будувати розповідь, краще розуміти тексти, брати участь у комунікації, уникати повторів та плутанини.

На заняттях ми зі студентами розглянули кілька ігрових вправ, які допоможуть учням початкової школи закріпити використання маркерів дискурсу у цікавий та активний спосіб. Вправа «Добери продовження» передбачає логічне продовження висловлювання за допомогою дискурсивних маркерів, вправа «Мовна естафета» тренує використання послідовних маркерів у колі по черзі, «Діалог навпаки» розвиває навички діалогу з маркерами згоди/незгоди, вправа «Що пропущено?» виявляє маркери дискурсу в реченнях, вправа «Картковий марафон» автоматизує вживання дискурсивних маркерів.

Студенти сформулювали поради для вчителів початкової школи, які працюють над темою дискурсивних маркерів: використовуйте дискурсивні маркери в мовленні на уроці – демонструйте приклад, оформіть куточок або «маркерну стіну» з картками-підказками, заохочуйте дітей знаходити маркери у книжках, оповіданнях, власних текстах, відзначаєте правильне використання маркерів під час письма й усних відповідей.

Вивчення дискурсивних маркерів – не лише мовне, а й когнітивне тренування, що допомагає молодшим школярам будувати змістовне, логічне, комунікативне мовлення. Використовуючи ігри, вправи, візуальні опори, вчитель може зробити цей процес не лише корисним, а й захопливим.

Крім того, вивчення маркерів дискурсу – важливий етап розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів. У початковій школі він відбувається поступово та інтегрується в усі види мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, письмо, слухання. Студенти пропонували вправи для тренування дискурсивних маркерів і захоплено виконували їх самостійно.

Надзвичайно наочним та корисним для учнів початкових класів є дослідження на уроках української мови *рекламного дискурсу*: як через яскраві мовленнєві засоби, так і через впливове модальне значення заохочення, стимулу, переконання, навіювання. За висловом В. Зірки, зразок рекламного дискурсу – це «звернення, функційно структуроване за допомогою мовних і позамовних знаків, яке зосереджене на ситуації рекламного спілкування» [2, с. 30]. «Основним завданням сучасної реклами є вплив на споживача через популяризацію товарів та послуг шляхом представлення їх у позитивному світлі» [3, с.17].

У процесі роботи над освітньою компонентою «Сучасний україномовний дискурс» майбутнім вчителям початкового навчання пропонується поміркувати, на що саме можна звернути увагу учнів при мовних розвідках щодо рекламного дискурсу, як познайомити їх з поняттями «дезінформація» та «маніпуляція».

Необхідно наголосити на тому, що «створення рекламних текстів перебуває нині в суспільному тренді, проте воно неможливе без творчого підходу, професіоналізму та вимагає не лише обдарованості, а й відповідних

знань, умінь і кваліфікації» [2, с. 8]. Викладач акцентує на тому, що вивчення рекламного дискурсу на уроках української мови у початковій школі – це сучасний і захопливий підхід до формування мовної, медіа- та критичної грамотності молодших школярів. Реклама для дітей – не лише засіб впливу, а й потужний освітній ресурс для розвитку мовлення, творчості, мислення, який формує розуміння функцій мови, розвиває критичне мислення, допомагає розрізняти інформацію та маніпуляцію, стимулює усне й писемне мовлення, дає змогу поєднати мову, малювання, музику, гру.

Студентам запропоновано приклади завдань для такої тематичної роботи: аналіз готової реклами, складання власної реклами, гра «Рекламист», вивчення слоганів: знайти приклади українських рекламних слоганів та визначити, які слова в них повторюються, чому вони легко запам'ятовуються, як ритм чи рима впливає на сприйняття, тощо. На семінарських заняттях студенти формують визначення рекламного дискурсу у шкільному форматі: це, перш за все, тексти, які хочуть нас переконати щось купити, зробити або запам'ятати, їх завдання – переконати, привернути увагу, їх особливостями є: наявність конкретного адресата, яскраві слова, рими, малюнки, кольори, персонажі, вони можуть мати різні форми: друковані, відео, радіо, онлайн. Аналізуючи рекламу зі студентами, акцентуємо на тих моментах, які потрібно буде розібрати з учнями: що саме і для кого рекламується, які слова запам'яталися, чому саме цю рекламу обрано для аналізу. Креативним завданням як для школярів, так і для студентів, є створення власної реклами улюбленої іграшки/страви/книжки, за шаблоном або самостійно. Можна пограти у таку групову гру: кожна команда отримує предмет (яблуко, зошит, ручка) і завдання: придумати слоган і коротку рекламу цього предмета, або ж презентацію – у формі виступу, плаката чи інсценізації. Студенти рекламували роботу, речі, курси мов, навчання у вишах, використовуючи різні види моделювання реклам, включаючи елементи вже знайомих їм креолізованих текстів.

Завдання, побудовані на особливостях рекламного дискурсу, можуть інтегруватися у різні предмети – образотворче мистецтво: створення власного

рекламного постера, технології (оформлення упаковки або етикетки) чи музичне мистецтво: придумати рекламну пісеньку. Наголошуємо, що у кінці уроку учень має зрозуміти, що таке реклама та її мета, може створити просту усну чи письмову рекламу, розпізнає мовні прийоми впливу (емоційність, яскраві слова), а також, безумовно, навчається критично ставитися до інформації. Студенти розробили фрагмент уроку з використанням рекламного дискурсу на тему «Як слова можуть переконувати: досліджуємо рекламу», де мають досягатися наступні цілі: ознайомити учнів з поняттям реклами, навчити створювати короткий рекламний текст. Хід уроку: перегляд короткої реклами (наприклад, сік «Садочок»), обговорення: «що ми побачили, що запам'ятали?», виділення ознак рекламного мовлення, створення реклами свого пенала та рефлексія: що було найцікавіше на цьому уроці?

Підсумовуючи, зазначимо, що вивчення рекламного дискурсу на уроках української мови у початковій школі – це сучасний і захопливий підхід до формування мовної та медійної грамотності молодших школярів. Реклама для дітей – не лише засіб впливу, а й потужний освітній ресурс для розвитку мовлення, творчості, мислення.

Сучасна комунікація невід'ємно пов'язана з розвитком цифрових технологій. Соціальні мережі перетворилися на потужний інструмент обміну інформацією, думками та емоціями. У цьому контексті виникає нове мовне явище – *дискурс соціальних мереж*, що потребує ґрунтовного лінгвістичного та педагогічного осмислення. Дискурс соціальних мереж – це мовна взаємодія, що відбувається у віртуальному середовищі платформ (Facebook, Instagram, TikTok, Telegram тощо), та поєднує елементи тексту, зображення, відео і гіпертексту [16, с. 55]. Цей тип дискурсу характеризується фрагментарністю, емоційністю, неформальністю, активним використанням емодзі, аббревіатур, англіцизмів. Часто спостерігається відхилення від орфографічних і стилістичних норм, що створює нові виклики для збереження мовної культури. Серед основних функцій – інформаційна, експресивна, прагматична та ідентифікаційна. Соціальні мережі

формують мовні спільноти, визначають тренди та впливають на мовну поведінку молоді.

Тема дослідження дискурсу соціальних мереж є надзвичайно актуальною, тому майбутні вчителі початкової школи з задоволенням працювали саме над нею. Власне мовлення кожного студента у соціальних мережах було проаналізовано, занотовано та систематизовано, і вони зрозуміли важливість роботи над мережним дискурсом з молодшими школярами. Сучасні школярі з раннього віку занурені у цифровий світ: навіть діти молодшого шкільного віку активно взаємодіють із медіа – переглядають відео, спілкуються в чатах, відтворюють мовні шаблони з соціальних мереж. В умовах Нової української школи (НУШ) це створює нові виклики для педагогів: навчити учнів безпечно, грамотно та критично взаємодіяти з інформацією, формувати мовну й комунікативну компетентності з урахуванням цифрової реальності.

Дискурс соцмереж для молодші школярів спричиняє неабиякі виклики, а саме: несформованість критичного мислення у дітей, їх схильність до копіювання небажаних мовних моделей, переважання емоційного над раціональним та ускладнене розрізнення правдивої/фейкової інформації, недостатня медійна грамотність батьків, відсутність домашнього контролю за джерелами інформації, мовна агресія у відкритому доступі як загроза емоційній стабільності дитини. Потреби початкової освіти у такому разі полягають у необхідності формування основ цифрової культури; навчання мовної етики в інтернеті; розвиток усвідомленого використання мови в цифровому середовищі та уміння комунікувати онлайн культурно й безпечно. Все це можна та потрібно реалізувати шляхом інтеграції в уроки української мови та читання, обговорення тем: «Як писати в чаті?», «Чому важливо бути ввічливим у мережі?», «Мова в TikTok – модна, але чи правильна?», аналізу мовлення персонажів освітніх відео з YouTube Kids або мультфільмів, створення «мовного щоденника»: як правильно відповідати в чаті, ставити питання, уникати образ, розвиток критичного читання (робота з фейковими/реальними заголовками (у формі гри), визначення, що в повідомленні – правда, перебільшення чи жарт, обговорення

маніпулятивних слів («шок!», «усі мають побачити!») тощо. Формування мовної культури відбувається шляхом навчання мовленнєвого етикету онлайн: привітання, подяка, прохання, створення «мовного кодексу користувача мережі», використання освітніх платформ і безпечного контенту, роботи з дитячими освітніми блогами, інтерактивними вправами, створення власних коротких відеоповідомлень із правильним мовленням.

Ось який приклад уроку української мови в початковій школі (4 клас), адаптованого з урахуванням елементів дискурсу соціальних мереж, актуального й цікавого для дітей матеріалу, який відповідає і програмі НУШ, і потребам сучасного цифрового покоління, запропонували здобувачі вищої освіти зі спеціальності «вчитель початкової освіти»:

Тема уроку: «Речення. Мовний етикет у спілкуванні онлайн».

Тип уроку: комбінований (формування знань + практичне застосування)

Мета уроку: повторити поняття речення, його види за метою висловлювання; формувати вміння будувати правильні речення в комунікації; ознайомити з поняттям мовного етикету в соціальних мережах; розвивати мовну культуру, комунікативну компетентність та цифрову грамотність; виховувати ввічливість, доброзичливість і відповідальність за слова в інтернеті.

Хід уроку:

1. Організаційний момент (1 – 2 хв). Привітання. Завдання на мотивацію: «Якби ти писав другові повідомлення сьогодні вранці – що б написав?» (1 – 2 речення – діти відповідають усно або на картках).

2. Актуалізація знань (5 хв). Бесіда: Що таке речення? Які бувають речення за метою висловлювання? Чому ми вживаємо різні типи речень у житті та в соцмережах?

3. Мотивація до навчання (3 хв). Учитель демонструє короткий чат (слайд):

Петро: Де ти?

Аня: Уже йду

Петро: Швидше давай

Аня: Я ж не запізнююсь...

Запитання: Чи приємно так спілкуватись? Як зробити так, щоб це повідомлення звучало ввічливо? Підводимо до теми: як писати в інтернеті так, щоб не образити співрозмовника?

4. Опрацювання нового матеріалу (10 – 12 хв). Міні-лекція: Що таке мовний етикет? Ввічливі слова в онлайн-спілкуванні: будь ласка, дякую, вибач, прошу, привіт, гарного дня. Як **емодзі** можуть допомагати/заважати комунікації? Робота в групах: Перепишіть коментарі, додавши фрази за правилами мовного етикету.

5. Закріплення матеріалу (7 хв). Інтерактивна гра «Правильно чи ні»: Учні піднімають картки після демонстрації скріншотів фраз з месенджерів. **Індивідуальна робота:** Напиши коротке онлайн-повідомлення (3 речення) другові/вчителю з використанням мовного етикету.

6. Рефлексія (3 хв). Закінчи речення: Сьогодні я дізнався...Тепер я вмю...У соцмережах я буду...

Домашнє завдання: Створи короткий «Кодекс правильного спілкування онлайн» (5 правил) – у вигляді постера, коміксу або повідомлення.

Такий урок можна адаптувати і до теми «Звертання», «Речення з інтонацією», «Типи речень», вводячи приклади саме з мовлення цифрової комунікації.

Дискурс соцмереж сприяє зниженню рівня мовної грамотності, поширенню суржику, вульгаризмів та мови ворожнечі. Водночас він є джерелом живої мови, формування критичного мислення, медіаграмотності та навичок цифрової комунікації – компетентностей, необхідних сучасному вчителю. Загальновідомо, що мова розвивається лише тоді, коли вона є засобом спілкування в усіх сферах життя людини, не лише у літературі та освіті. Мова розгалужується, набуває нової лексики саме з розмовних варіацій, з індивідуального мовлення людини, тому надзвичайно важливо досліджувати функціонування мови у різних стилях та аспектах і, звісно, спілкуватися мовою у різних її варіаціях – тільки живе спілкування по-справжньому збагачує мову. Саме це є основним меседжем, який досвідчений вчитель-мовник має

транслявати здобувачам вищої освіти, які потім зможуть розтлумачити його учням школи, починаючи з початкових класів.

Дискурс соціальних мереж є динамічним, багатовимірним, суперечливим, але, попри все, прекрасним явищем сучасної мовної картини світу. Для майбутніх учителів початкової школи його вивчення є важливим елементом професійної підготовки, адже дозволяє краще розуміти мовне середовище дітей, сприяти формуванню їхньої мовної культури та цифрової компетентності, розумінню мови як гнучкого функціонального організму, що постійно самоудосконалюється, самолікується, самоформується – лише потрібно мову використовувати, бо мова, якою не користуються, стає мертвою мовою і зникає у вирі часу.

Для вчителів початкової школи важливо розуміти мовну специфіку цифрового дискурсу, щоб краще комунікувати з дітьми, які ростуть у середовищі соцмереж; використовувати позитивні приклади (мовні флешмоби, екоініціативи, освітні блоги) для формування мовної культури учнів; розвивати критичне мислення, вміння аналізувати й створювати якісний контент. Вивчення елементів дискурсу соціальних мереж у початковій школі має відбуватися не як окрема дисципліна, а як міжпредметна складова, що інтегрується в мовну, літературну, етичну та інформаційну освіту. Основне завдання вчителя – не забороняти цифровий контент, а вчити дитину вільно, грамотно та відповідально користуватися мовними засобами у сучасному комунікативному просторі.

Стилістичні різновиди текстів (або стилі мовлення) – це форми вживання мови залежно від ситуації спілкування, мети мовлення, складу учасників комунікації. Текст – засіб вираження власної думки, спосіб докладно передати інформацію. Тексти бувають різними: за стилістичними ознаками тексти поділяються на розмовні, офіційно-ділові, наукові, публіцистичні, художні [4, с. 313]. У шкільному курсі початкової ланки акцент робиться на ознайомленні з найпоширенішими стилями – художнім, науковим (навчальним), розмовним та публіцистичним (частково). Це сприяє розвитку зв'язного мовлення, комунікативних навичок та вміння орієнтуватися в інформаційному середовищі.

Метою вивчення стилістичних різновидів у початковій школі є: формування загального уявлення про різні типи мовлення; розвиток навичок розпізнавання текстів різних стилів; удосконалення мовленнєвих умінь: переказ, побудова власних висловлювань залежно від ситуації спілкування. У молодшому шкільному віці діти опановують лише базові відомості про стилі мовлення. Навчальний матеріал подається в ігровій, наочній формі. Робота з текстами передбачає: читання та аналіз художніх творів (оповідань, казок, віршів); ознайомлення з науково-популярними текстами (короткі енциклопедичні статті, опис природних явищ); розігрування діалогів з елементами розмовного стилю; створення зв'язних висловлювань у різних комунікативних ситуаціях, створювати тексти у різних стилях або перекладати їх із стилю у стиль.

Для ефективного вивчення стилістичних різновидів ми пропонуємо студентам використовувати такі методи: порівняльний аналіз текстів (наприклад, художній опис та науковий опис одного й того ж предмета); переказ з елементами стилістичної трансформації (перетворення художнього тексту на науковий, або навпаки); мовленнєві ігри (відгадай стиль, продовж розповідь у заданому стилі); колективне складання текстів із подальшим визначенням стилістичних особливостей.

Ось приклад конспекту уроку з української мови для початкової школи на тему «Стилi мовлення», який розробили студенти спеціальності «Початкова освіта» на тему «Ознайомлення з різними стилями мовлення» у 4-му класі, метою якого є: ознайомити учнів з поняттям «стиль мовлення»; навчити розпізнавати художній, науковий та розмовний стилі; розвивати вміння добирати мовні засоби відповідно до стилю; виховувати інтерес до українського слова, культуру мовлення.

Хід уроку:

I. Організаційний момент (2 хв). Привітання. Перевірка готовності до уроку. Налаштування на плідну працю: «Сьогодні ми з вами дізнаємось, як по-різному можна розповідати про одне й те саме. Будемо не просто читати – а шукати стиль!»

II. Актуалізація знань (5 хв). Бесіда: Що таке текст? Для чого люди створюють тексти? Як ви думаєте, чи всі тексти однакові? Учитель підводить учнів до думки, що тексти бувають різними за мовленням, метою, словниковим складом.

III. Повідомлення теми та мети уроку (2 хв). «Сьогодні ми познайомимося зі стилями мовлення – тобто, дізнаємося, як змінюється текст залежно від того, кому, про що й навіщо ми говоримо».

IV. Вивчення нового матеріалу (15 хв). Введення поняття «стиль мовлення». Учитель розповідає доступно, використовуючи приклади. Читання текстів (робота в групах). Приклади текстів: Художній: «На галявині, в пахучій траві, сидів маленький зайчик і грівся на сонечку...». Науковий: «Зайці – ссавці ряду зайцеподібних. Живляться травою, корою дерев...». Розмовний: «Учора я бачив зайця! Такий смішний – вуха довгі, а хвостик маленький!» Обговорення результатів: Як змінилося мовлення? Які слова допомогли вам визначити стиль?

V. Закріплення знань (10 хв). Гра «Зміни стиль». Учитель читає текст, а учні транслюють його у іншому стилі. Індивідуальне завдання (на картках): написати 2-3 речення про kota в одному зі стилів (учитель вказує стиль кожному учневі).

VI. Підсумок уроку (5 хв). Які стилі мовлення ми сьогодні вивчили? Як можна дізнатися, до якого стилю належить текст? Який стиль тобі найбільше сподобався і чому?

VII. Домашнє завдання. На вибір: Напиши 3 речення про улюблену тварину в художньому стилі або підготуй коротке усне повідомлення в науковому стилі (наприклад, про метелика, дельфіна тощо).

Ознайомлення з різновидами текстів у початковій школі є важливим кроком у формуванні всебічно розвиненої особистості, здатної ефективно спілкуватися та сприймати інформацію. Цей процес має бути поступовим, цікавим і відповідати віковим особливостям дітей. Грамотно організована робота з текстами різних стилів стимулює мовленнєву активність учнів, збагачує їхній словниковий запас і формує основи стилістичної компетенції.

Тема *«Педагогічний дискурс вчителя початкових класів»* також є надзвичайно важливою для формування особистості майбутнього вчителя-початківця. Слова, за цитатою В. Сухомлинського, – «найтонший інструмент, за допомогою якого ми доторкаємося до серця дитини; вони можуть стати ніжною, запашною квіткою, живою водою, що повертає віру в добро, гострим ножем, розпеченим залізом і брудом. Ними можна й оживити, і вбити, викликати радість, душевне піднесення або засмутити й приголомшити людину; словом можна посіяти тривогу, сум'яття, невіру людини у свої сили, а можна й надихнути на творчу працю, на мужні вчинки» [18, с. 279]. Саме тому педагогічний дискурс вчителя початкової школи – це особливий тип мовленнєвої взаємодії, який виникає у процесі навчання, виховання та спілкування з молодшими школярами. Він має свої мовні, психологічні та комунікативні особливості, оскільки зорієнтований не лише на передачу знань, а й на формування довіри, мотивації, емоційного контакту.

Особливостями педагогічного дискурсу вчителя початкової школи є адаптація до вікових особливостей дитини, емоційна підтримка і теплий тон, маркери регулювання поведінки, дидактичність і пояснювальність, діалогічність, ігрові та казкові елементи, моделювання зразкового мовлення. Його лексико-стилістичні ознаки: ввічлива форма звертання, вживання дієслів бажання й спонукання: давай, спробуй, подумай, часті позитивні емоційно забарвлені слова: цікаво, гарно, молодець, риторичні запитання (Хіба не чудово?). Педагогічний дискурс учителя початкової школи – це не просто «мова навчання», а мова любові, турботи, підтримки. Саме через нього формуються перші уявлення дитини про мову як інструмент комунікації, взаєморозуміння і творчості, це особливий тип мовленнєвої взаємодії, який виникає у процесі навчання, виховання та спілкування з молодшими школярами, який має свої мовні, психологічні та комунікативні особливості, оскільки зорієнтований не лише на передачу знань, а й на формування довіри, мотивації, емоційного контакту. Педагогічний дискурс – це мовленнєва діяльність учителя в ситуації навчання, що включає пояснення, інструктаж, заохочення, оцінювання, діалог із

учнями, керування поведінкою класу. Його особливостями є простота, чіткість і конкретність мовлення, повільний темп, повторення важливої інформації, використання знайомої лексики, образних порівнянь, наприклад: «Уважно слухай – це як коли вухо ловить слова, як кошик – яблука!», емоційна підтримка і теплий тон, часте використання звертань на ім'я, зменшувально-пестливі форми, позитивні оцінки: «молодець», «гарно стараєшся», «мені приємно це чути». Також у педагогічному дискурсі часто зустрічаються маркери регулювання поведінки: м'яке керування, прохання, нагадування, спонукання, часте використання імперативів у ввічливій формі: «Спробуй ще раз», «Давайте подумаємо разом», «Будь ласка, тихіше», словесна дидактичність і пояснювальність: пояснення нових понять з використанням прикладів, аналогій, часті узагальнення, паузи для перевірки розуміння, вживання фраз-індикаторів: «Зверніть увагу», «Це дуже важливо запам'ятати», «А зараз ми підсумуємо». Для педагогічного дискурсу характерна діалогічність з метою залучення дітей до спілкування: «А як ви думаєте?», «Хто хоче поділитися своїми думками?», «Хто зі мною не згоден?», подекуди звертання до класу, підтримка ініціативи учнів, похвала за висловлювання незалежно від «правильності». Необхідні у педагогічному дискурсі також ігрові та казкові елементи, введення персонажів (Лисичка-Мовичка, Песик-Чомусик тощо), гейміфікація завдань: мовленнєва гра, загадка, ребус, «квест». Необхідно наголосити здобувачам освіти, що вчитель початкової школи – мовна модель, він правильно будує речення, чітко вимовляє слова, використовує літературну норму, оскільки діти не тільки слухають зміст, а й копіюють інтонації, слова, манери мовлення вчителя.

Правильний педагогічний дискурс грає надважливу роль у формуванні зв'язного мовлення учнів початкової школи, він доносить знання доступною мовою, формує норми поведінки, цінностей, навчає спілкуванню та взаємодії, заохочує до активної навчальної діяльності.

Ось розробка фрагменту уроку української мови для початкової школи (2 – 3 клас), запропонована студентами, з акцентом на мовну взаємодію між

учителем і учнями, спрямована на розвиток комунікативної компетентності та формування мовленнєвої активності (10 – 15 хвилин).

Етап 1: Вступна бесіда (3 хв).

Учитель (тепло, з посмішкою):

– Діти, скажіть, будь ласка, а як ми дізнаємося щось нове від інших людей?

(Очікувана відповідь: ставимо запитання).

– Правильно! А що потрібно вміти, щоб отримати відповідь?

(Очікувана відповідь: слухати, говорити, бути ввічливими).

Коментар учителя:

– Сьогодні ми потронуємося ставити гарні, цікаві запитання і відповідати на них так, щоб співрозмовнику було приємно і цікаво з вами говорити.

Етап 2: Робота з мовними формулами (5 хв).

На дошці/слайді – мовні конструкції для діалогу: Хто...? Що...? Як...? Коли...? Чому...? Я думаю, що...Мені здається...На мою думку...Я вважаю, що...Це тому, що...

Учитель:

– А зараз пограємо в гру «Мовне ехо»: я ставлю запитання, а ви відповідаєте, використовуючи початок «Я думаю, що...». Готові? Хто твій улюблений герой з книжки? Що ти любиш робити на вихідних? Чому важливо вчитися?

Учитель підтримує, захочує: «Дуже гарна відповідь!», «Цікава думка!»)

Етап 3: Парна мовна гра «Запитуй – відповідай» (7 хв).

Учні працюють у парах. Один ставить запитання, інший відповідає. Потім – обмін ролями.

Завдання: Складіть 1 – 2 запитання до свого однокласника (про хобі, улюблену їжу, школу тощо). Поставте ці запитання в парі і дайте відповідь. Учитель стежить за мовленнєвою активністю, підказує конструкції, хвалить за ввічливість і чіткість.

Етап 4: Підсумок (2 – 3 хв): Чого ми сьогодні навчилися? Як треба ставити запитання, щоб співрозмовнику було приємно? Які слова допомагають гарно відповідати?

Прийом «Мовна крапка»: учитель прохає завершити речення: «Мені сподобалося, що на уроці...»

Особливо цінно, що студенти змоделювати також і методичні поради для вчителя: Увагу зосереджуємо не на правильності відповідей, а на участі в комунікації, часто надаємо позитивну мовну оцінку: «Мені сподобалось, як ти уважно слухав», «Це гарне питання, молодець!», «Ти говориш дуже ввічливо».

Таким чином, як зазначає Л. Б. Колток, «сучасний педагогічний дискурс оперує різними контекстами, апелюючи до нової інформаційної ситуації і перетворення знань на безпосередню продуктивну силу» [14, с. 10].

Також на практичних заняттях курсу студенти розглянули такі актуальні та пов'язані між собою теми, як «*авторська модальність*» та «*мовленнєвий паспорт*», у яких досліджуються різні аспекти індивідуального авторського мовлення.

Відомо, що «у початковій та середній школі текст та робота з ним має основну мету – розвиток зв'язного мовлення учнів. Усі 5 види роботи з текстом – і переказ, і твори, і самостійне складання тексту учнями – спрямовані на те, щоб навчити їх використовувати текст як одиницю мовлення». [15, с. 5]. Дослідження авторської модальності текста теж має на меті розвиток зв'язного мовлення учнів. Також поняття *авторської модальності* у початковій школі – це доступне для учнів молодшого шкільного віку ознайомлення з тим, як автор виражає своє ставлення до зображуваного у тексті: до подій, героїв, описаних ситуацій, явищ, думок тощо. У початковій школі це поняття не подається у складному теоретичному викладі, як у середній чи старшій школі, але все ж закладаються основи розуміння авторської позиції через роботу з художніми текстами. Це відчуття ставлення автора, яке учень може вловити через емоційне забарвлення слів (весело, сумно, сердито, лагідно), оцінки в описах (добрий, сміливий, підступний), інтонацію (якби автор «говорив» це вголос), ставлення до героїв

(кого хвалить, кому співчуває, кого засуджує). Ми пропонуємо ознайомити дітей з авторською модальністю через запитання: як автор ставиться до героя, чи любить автор цю подію / цю природу, які слова це показують, через аналіз тексту: визначення слів, що передають емоції, вибір епітетів, метафор, звертань, порівняння уривків із різними настроями, через творчу роботу, тощо. Приклад пояснення для дітей: «Подумай, якби автор був тут поруч, як би він розповідав цю історію – з усмішкою чи зі сльозами? Це і є його ставлення – те, що називається модальністю.» Навчальні цілі, які вчитель ставить перед собою – формування емоційно-ціннісного ставлення до літератури, розвиток уміння «чути» автора за словами, підготовка до аналізу літературних творів у середній школі. Так, можна запропонувати визначити ставлення автора до героїв та подій у творі Василя Сухомлинського «Гаряча квітка».

У початковій школі поняття авторської модальності не подається у складному теоретичному вигляді, як у середній чи старшій школі, але закладаються основи розуміння авторської позиції через роботу з художніми текстами: авторська модальність у спрощеному вигляді – це відчуття ставлення автора, яке учень може вловити через емоційне забарвлення слів (весело, сумно, сердито, лагідно); оцінки в описах (добрий, сміливий, підступний); інтонацію (якби автор «говорив» це вголос); ставлення до героїв (кого хвалить, кому співчуває, кого засуджує). Ознайомлювати учнів з авторською модальністю слід за допомогою запитань: як автор ставиться до героя, чи любить автор цю подію/цю природу, які слова допомагають нам зрозуміти ставлення автора. Через аналіз тексту вчитель та учні у спільній роботі визначають слова, що передають емоції, роблять вибірку епітетів, метафор, звертань, порівнюють уривки із різними настроями. Здобувачі запропонували також різні види творчої роботи з авторською модальністю: наприклад, змінити тон тексту (перепиши веселий уривок як сумний), написати продовження тексту з іншим настроєм, придумати і висловити інше ставлення автора до героя. Студенти зазначили, що пояснення для дітей могло б звучати наступним чином: «Подумай, якби автор був тут поруч, як би він розповів цю історію – з усмішкою чи зі сльозами? Це і є його ставлення

– те, що називається модальністю.» Навчаючи учнів значенню поняття «модальність», вчитель початкової школи формує емоційно-ціннісне ставлення до літератури; розвиває вміння «чути» автора за словами; готує до аналізу літературних творів у середній школі.

У процесі засвоєння вибіркової компоненти «Сучасний україномовний дискурс» ми запропонували здобувачам вищої освіти фрагмент уроку з української мови/літературного читання у початковій школі (3 – 4 клас), спрямований на розвиток навички розпізнавання авторської модальності за казкою «Лисичка-сестричка і вовк», а також на розвиток навички інтонаційного та емоційного читання та на формування вміння давати оцінку вчинкам персонажів на основі тексту.

Хід фрагмента уроку: читання казки, бесіда після читання (Які герої є у казці? Які вчинки вони зробили? Як ти думаєш, чи подобається автору Лисичка? А вовк? Чи можна зрозуміти, що автор сміється з когось? Із кого саме?), введення поняття модальності у простій формі: «Автор не просто розповідає казку, він показує, як він ставиться до героїв. Іноді – сміється, іноді захоплюється, іноді засуджує. Це називається авторська модальність – авторське ставлення». Учитель пропонує учням завдання: знайди у тексті слова, які показують, що автор сміється з вовка (Наприклад: «Вовк ледве вирвав хвоста», «Лисичка хихоче»), прочитай уривок так, ніби тобі дуже шкода вовка, а потім так, ніби це смішно, напиши 3 – 4 речення – як би ця казка виглядала, якби автор хотів, щоб лисичку покарали. Що б він написав автор? Якими словами? Чи завжди автор підтримує головного героя? Чи можна відчувати, як він ставиться до подій і персонажів?

В кінці розмови про модальність учитель підводить учнів до формулювання висновку: авторська модальність – це емоційне забарвлення, слова оцінки, інтонація, гумор чи співчуття, які показують нам, що думає автор про те, що відбувається.

Особливо цікавою як для майбутніх вчителів початкової школи, так і для учнів, є дослідження власного мовлення: складання так званого «мовленнєвого

паспорту». Зрозуміло, що студенти здійснюють цю лінгвістичну розвідку на більш складному рівні, ніж учні. Мовленнєвий паспорт – це схема, яка дозволяє описати та проаналізувати індивідуальні особливості мовлення людини за допомогою дискурсивного аналізу. Він може бути використаний у лінгвістиці, психології, соціолінгвістиці, культурології та комунікативних дослідженнях. Такий аналіз враховує як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори мовлення. Ф. Бацевич зазначає, що через комунікативний паспорт передається «комплексна інформація, яку особа підсвідомо, «автоматично» повідомляє про себе різними засобами: мовного коду, пара лінгвістичними, використанням правил, законів, конвенцій тощо – іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає» [1, с. 272].

За словами Н. Дяченко, «спілкуючись, ми демонструємо партнерові свій «комунікативний паспорт», що характеризує ключові риси кожного – соціальний статус, рівень освіченості, культури, виховання, розвиненості емоційного інтелекту тощо. Частина з нас, насамперед успішні комуніканти, володіють умінням легко «зчитувати» цю інформацію, для інших воно залишається мрією. Однак беззаперечною перевагою soft skills, до яких належить і вміння тлумачити комунікативний паспорт інших, є можливість розвивати й удосконалювати їх. А розпочинати цей процес варто якнайраніше, хоча б зі шкільної лави» [10, с. 2].

Мовленнєвий паспорт – це схема, яка дозволяє описати та проаналізувати індивідуальні особливості мовлення людини за допомогою дискурсивного аналізу. Він може бути використаний у лінгвістиці, психології, соціолінгвістиці, культурології та комунікативних дослідженнях. Такий аналіз враховує як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори мовлення. Створення «Мовленнєвого паспорта» передбачає дослідницький аналіз індивідуальної мовлення конкретної людини, для якого обов'язковими є наступні дані: загальні відомості про мовця (ім'я (псевдонім), вік, стать, освіта, соціальний статус, професійна сфера, мовна біографія (рідна мова, інші мови), соціокультурний контекст (суспільно-історичне тло, соціальна група, до якої належить мовець, регіональне середовище (діалектні впливи), цінності, ідеологія, стиль життя),

комунікативна поведінка (основні комунікативні стратегії (переконання, уникання, маніпуляція, гармонізація тощо), стилістичні особливості мовлення (типові мовленнєві стилі: повсякденне мовлення, академічне, професійне, публічне тощо), жести, інтонація, міміка (якщо застосовується мультимодальний аналіз), лінгвістичні характеристики мовлення (лексика (активний словниковий запас, жаргонізми, неологізми, просторіччя тощо), граматики (норма/відхилення, синтаксична складність), прагматичні засоби (ввічливість, іронія тощо), дискурсивні маркери (наприклад, «так би мовити», «типу», «ну», «розумієш»), індивідуальні мовні особливості (часто вживані слова або фрази, мовні кліше, стійкі конструкції, авторські новотвори (якщо є), мовленнєві помилки або маркери автентичності), ідентичність у дискурсі (самопрезентація (як мовець себе позиціонує), категорії «свої–чужі», емоційна забарвленість мовлення, рольова поведінка (наративна позиція: автор/герой/спостерігач), тип дискурсу (особистий / публічний / академічний / медіа / художній / політичний тощо), мовленнєва ситуація (учасники, місце, час), канал комунікації (усне / письмове / цифрове / гібридне), оцінка комунікативної ефективності (зрозумілість, виразність, доцільність використання мовних засобів, вплив на адресата). Цю схему можна адаптувати залежно від цілей дослідження – наприклад, глибше зосередитися на медіадискурсі, художньому стилі або повсякденному мовленні.

На практичному занятті, присвяченому створенню мовленнєвого паспорту, здобувачі вищої освіти разом з викладачем створили приклад мовленнєвого паспорта для письменника та публічного інтелектуала Сергія Жадана.

Об'єкт аналізу: Сергій Жадан – український письменник, перекладач, музикант, громадський діяч.

Загальні відомості про мовця.

Ім'я: Сергій Вікторович Жадан. Вік: 51 рік (народився 1974 р.). Стать: чоловіча. Освіта: вища (філолог, кандидат наук). Соціальний статус: письменник, фронтмен гурту, волонтер. Професійна сфера: література, культура,

громадська діяльність. Мовна біографія: рідна мова – українська, добре володіє російською, англійською, активно перекладає з німецької.

Соціокультурний контекст.

Суспільно-історичне тло: пострадянський простір, незалежна Україна, війна з Росією. Соціальна група: культурна інтелігенція, активісти. Регіональне середовище: Схід України (родом з Луганщини, мешкає у Харкові). Цінності: свобода, гідність, національна ідентичність, справедливість.

Комунікативна поведінка.

Комунікативні стратегії: інтелектуальна провокація, іронія та самоіронія, емоційна відкритість. Стиль мовлення: поєднання поетичного, публіцистичного й розмовного. Жанри: Інтерв'ю, есеї, вірші, пісні, виступи. Невербальні особливості: спокійна, упевнена інтонація; іноді іронічна міміка.

4. Лінгвістичні характеристики мовлення.

Лексика: поєднання літературної та розмовної лексики, використання діалектизмів, вульгаризмів (контекстуально), влучні метафори, фразеологізми. Граматика: синтаксична гнучкість, динамічні, часто скорочені речення. Прагматичні засоби: часте вживання питань риторичного характеру, елементи сарказму, оцінних висловлювань. Дискурсивні маркери: «знаєш», «мабуть», «ніби», «власне», «чесно кажучи».

5. Індивідуальні мовні особливості.

Типові фрази: «це важливо проговорити», «Те, що не можна не сказати». Кліше: авторські повтори у виступах (ліричні образи – ніч, війна, дорога, любов). Неологізми: створює власні образи («урбаністична поезія», «поетика руїни»). Помилки: відсутні; навпаки, виразна мовна компетентність.

6. Ідентичність у дискурсі.

Самопрезентація: інтелектуал з народу, голос Сходу України. «Свої – чужі»: «свої» – українці, культурні діячі, волонтери, «чужі» – агресори, байдужі, циніки. Емоційність: висока емоційна залученість, особливо під час воєнних подій. Ролі: спостерігач, учасник, оповідач, провідник досвіду.

7. Тип дискурсу.

Переважні типи: публіцистичний, мистецький, іноді академічний. Мовленнєва ситуація: виступи, діалоги, медіа. Канал: письмовий (книги, есе), усний (інтерв'ю, пісні), цифровий (соцмережі).

8. Оцінка комунікативної ефективності.

Зрозумілість: висока, навіть за наявності складних образів. Виразність: дуже висока – яскраві метафори, сильна емоційна напруга. Доцільність: мовні засоби точно передають зміст і настрій. Вплив на аудиторію: потужний – мобілізує, підтримує, надихає.

Надзвичайно цікавою здалася студентам ідея створити власний «мовленнєвий паспорт». Для цього потрібно було протягом кількох днів ретельно записувати власне мовлення і потім проаналізувати його, створивши за схемою власний «мовленнєвий паспорт». Ця робота дала змогу критично проаналізувати власне мовлення, зауважити власні помилки, але водночас зрозуміти джерела розвитку мови, закони її функціонування, упевнитись у необхідності постійного вживання рідної мови. Надзвичайно корисно також і використання мовленнєвого паспорта у початковій школі – це цікавий і ефективний спосіб розвивати в учнів мовленнєві, комунікативні та соціальні навички, аналізувати власне мовлення, позбуватися помилок. Звісно, у молодших класах такий інструмент має бути адаптований до вікових особливостей дітей. мовленнєвий паспорт у початковій школі потрібен для формування мовної особистості дитини, розвитку навичок самоаналізу та рефлексії, заохочення до грамотного, виразного та усвідомленого мовлення, до вивчення жанрів мовлення та формування поваги до мовного різноманіття. Ось спрощена форма мовленнєвого паспорта, яку можна використати на уроці:

Мовленнєвий паспорт учня (1–4 клас)

1. Моє ім'я:
2. Якою мовою я розмовляю вдома:
3. Я знаю ще такі мови (якщо є):
4. Улюблені слова або фрази, які я часто кажу:
5. Я люблю говорити про:

6. Коли я мовчу:
7. Улюблений казковий чи мультяшний герой і як він говорить:
8. Я розмовляю голосно/тихо, швидко/повільно, чітко/нечітко:
9. Моє улюблене слово – це... Бо воно...

Студентами пропонуються наступні методики роботи учнів початкової школи з «мовленнєвим паспортом»: створення «Паспорта героя» (казкового персонажа з аналізом його мови), рольові ігри: учень виступає як ведучий, казкар, актор, репортер тощо, міні-презентації себе мовними засобами, рефлексія: як я сьогодні говорив (-ла) на уроці, що я сказав (-ла) цікавого, що можна покращити у моєму мовленні, групова робота: створення «мовленнєвого портрета» класу, взаємне оцінювання за простими критеріями: чітко / зрозуміло / цікаво тощо. Наприклад, мовленнєвий паспорт Маші, 2 клас:

Моє ім'я – Маша. Я говорю українською. Я знаю трохи англійську. Я часто кажу: «Круто!», «Ух ти!». Люблю говорити про своїх котів. Коли я соромлюсь, я мовчу. Улюблений герой – Паддінгтон, бо він ввічливий. Я говорю трохи швидко, але стараюсь чітко. Моє улюблене слово – «дощик», бо воно ніжне.

Таким чином, можемо зробити висновок про практичну значущість вибіркової компоненти «Сучасний україномовний дискурс» для підготовки майбутніх вчителів початкової школи, оскільки в її змісті є актуальні сучасні теми, вивчення яких сприяє формуванню їх професійних компетентностей, а також допомагає розумінню основних законів функціонування мови. Закони розвитку мови – це загальні лінгвістичні принципи, які пояснюють, як і чому змінюються мови з часом. Вони описують закономірності в звукових, граматичних, лексичних та семантичних змінах: закон історичної зміни (жодна мова не є статичною – вона змінюється в лексичному складі, граматиці, вимові), закон економії мовних зусиль (мовці прагнуть до спрощення вимови та структури, через що зникають складні форми, редукуються звуки, зменшується кількість відмінкових форм тощо), закон аналогії (мовні форми змінюються за зразком інших, подібних форм, що сприяє уніфікації граматичних парадигм), закон диференціації (мови прагнуть до уникнення двозначності, тому з часом

з'являються нові слова або змінюється значення старих), закон контактності (мови впливають одна на одну через контакти народів, що призводить до запозичень, зміни структури тощо), закон фонетичних змін (фонетичні зміни в мові відбуваються за певними правилами – не хаотично), закон лексичного оновлення (у мові з'являються нові слова (неологізми) і зникають застарілі (архаїзми)). Розуміння цих законів хоча б на відповідному віку рівні вчитель повинен пояснити учням початкових класів, закласти основу для осмислення функціонування мови.

На семінарських заняттях курсу студенти із задоволенням та зацікавленістю опрацьовували тематику курсу, що стосувалася особливостей креолізованого тексту, аналізували та занотовували власні дискурсивні маркери, визначали особливості рекламного дискурсу та створювали авторські зразки рекламних оголошень, досліджували та систематизували відомості про дискурс соціальних мереж та особливості педагогічного дискурсу, аналізували стилістичні різновиди текстів, захопливо працювали з авторською модальністю тексту, створювали власні зразки тексту, натхненно нотували своє мовлення для мовленнєвого паспорту. «Сучасний україномовний дискурс» збільшив їх упевненість у володінні українською мовою, у використанні складних та спірних її складових, додав розуміння мови як складної, але живої та функціональної системи, що завжди має адресата, обставини часу та місця, індивідуальні характеристики, і, сподіваємось, вони також збагатились засобами та технологіями, за допомогою яких зможуть передати ці знання і впевненість своїм майбутнім учням. Таким чином, ми можемо стверджувати, що вибіркова освітня компонента «Сучасний україномовний дискурс» значно збагатила зміст професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи та сформувала у студентів гнучкість мовного мислення; здатність адекватно й ефективно взаємодіяти в різних комунікативних ситуаціях; глибоке розуміння сучасних мовних змін, що є важливим для педагогічної діяльності в умовах Нової української школи (НУШ).

Вкотре зазначимо, що цей курс сприяє не лише вдосконаленню мовної компетентності, а й утвердженню особистісних і професійних якостей сучасного вчителя – гуманного, ерудованого, мовно відповідального. Курс «Сучасний україномовний дискурс» є надзвичайно важливим і актуальним у сучасному суспільстві, він допомагає глибше усвідомити особливості сучасного українського мовлення, розвиває навички грамотного, точного, стилістично доречного висловлення думок у різних сферах комунікації (офіційній, публічній, академічній, побутовій), сприяє формуванню мовної впевненості, особливо в професійному та академічному середовищі.

Курс аналізує дискурс як інструмент впливу – політичного, медійного, культурного, рекламного. Слухачі вчаться розрізняти маніпуляції, пропаганду, фейки, ідентифікувати зміст, закладений «між рядків», що є надзвичайно важливим для медійної грамотності та критичного мислення. У межах курсу часто розглядається вплив історичних і сучасних подій на формування українського дискурсу. Це формує глибше розуміння мови як частини національної свідомості та культурного коду та в умовах війни і боротьби за інформаційний простір є надзвичайно актуальним.

Курс навчає, як правильно будувати комунікацію з урахуванням контексту, мети, адресата, ролі мовця, формує практичні навички ефективної комунікації, поєднує знання з лінгвістики, психології, соціології, політології, культурології, дає можливість комплексно аналізувати тексти, явища, події на перетині мовної та соціальної реальності. Курс також готує до успішної професійної комунікації в українському мовному середовищі.

Навчальна дисципліна «Сучасний україномовний дискурс» не лише поглиблює знання мови, а й навчає розуміти, як мова формує реальність, цінності та впливає на свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 344 с.
2. Бондаренко А. І. Лінгвістика рекламного тексту: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2023. 100 с.
3. Voiko O. Modern English advertisements of toothpaste: Rhetoric perspective. *Studia Philologica*, 2(17), 2021. P.15–20.
4. Вашуленко М. С.: «Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів». За наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2010. 364 с.
5. Волощенко Л. В. Мовний портфоліо учня початкової школи. Методичний посібник з практичною розробкою. Соледар: Парасковіївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Соледарської міської ради Донецької області, 2019. 20 с.
6. Гадамська А. А. Методика мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів засобами креолізованих рекламних текстів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса, 2017. 257 с.
7. Гладіна Г. І., Сеніна В. К. Формування мовленнєвого етикету учнів початкових класів під час вивчення української усної народної творчості: Методичні рекомендації для вчителів початкової школи та студентів факультетів початкового навчання вищих педагогічних закладів III-IV рівня акредитації. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. 2002. 51 с.
8. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс як новий тип комунікації: структура, мовне оформлення, жанрові формати. Сучасні лінгвістичні студії: навчальний посібник. Житомир, 2015. С. 61–87.
9. Добровольська М. Б. Підходи до трактування дискурсу в сучасних мовознавчих студіях. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2018. № 10. С. 32–24.
10. Дяченко Н., Кидисюк О. Комунікативний паспорт літературного героя. *Філологічний часопис*. Вип. 2 (16). 2020. С. 35–43.

11. Завадська О. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження*. Харків, 2016. Вип. 43. С. 163–169.
12. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі: автореф. дис. ...д-ра філол. наук: 10.02.02. Київ, 2005. 32 с.
13. Ковчак В. О. Дискурс як чинник суспільного здійснення людини. *Гілея: науковий вісник*. 2015. № 97. С. 203–207.
14. Колток Л. Б. Педагогічний дискурс як засіб інтенсифікації навчально-виховного процесу в сучасній вищій школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. К., 2009. 222 арк.
15. Мамчич О. Б. Синтаксичний аналіз тексту у вищій педагогічній школі. Методичний посібник для студентів факультету' початкового навчання. Чернігів: ЧДПУ, 2004. 46 с.
16. Морозов В. Упровадження новітніх інформаційних технологій у сучасний педагогічний дискурс. *Вища освіта України*. № 2. 2013. С. 54–58
17. Мосендз І. Дискурс соціальних мереж і виклики для шкільної мовної освіти. *Українська мова і література в школі*. № 5. 2021. С. 17–22.
18. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. В. О. Сухомлинський. Т. 4. К.: Рад. Школа., 1976. 640 с.
19. Українська мова і література. Комплексна підготовка: навч. посіб. Для учнів загальноосвіт. навч. закл.: С. В. Ломакович, А. О. Панченков, Т. О. Лук'янчук та ін. Х.: Факт, 2009. 308 с.
20. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. М. Фіцула. К.: «Академвидав», 2006. 352 с.
21. Хрестоматія для позакласного читання. 3 клас: Навч. Посібник. Авт.-упоряд. Ісаєнко О. В. Вид. 2-ге, доповнене Х.: Країна мрій, 2009. 192 с.